

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

УДК 330.341:336.221(477)

Матищак Ю. І.

Охарактеризовано сучасний стан інноваційної діяльності, визначено та проаналізовано проблеми інноваційного розвитку України. Проведено аналіз зарубіжного досвіду використання податкових інструментів активізації інноваційної діяльності, визначено найбільш поширені з них. Наведено податкові інструменти стимулювання інноваційної діяльності, які використовуються в Україні. Встановлено, що наявні засоби активізації інноваційної діяльності в Україні є недостатніми і потребують подальшого вдосконалення. Визначено основні напрями вдосконалення податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні. Зокрема запропоновано введення інвестиційного податкового кредиту, неоподаткованого резерву з прибутку, визначено механізми їх надання.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, податкове стимулювання, інвестиційний податковий кредит.

НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАЛОГОВОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

УДК 330.341:336.221(477)

Матищак Ю. И.

Охарактеризовано современное состояние инновационной деятельности, определены и проанализированы проблемы инновационного развития Украины. Проведен анализ зарубежного опыта использования налоговых инструментов активизации инновационной деятельности, определены наиболее распространенные из них. Приведены налоговые инструменты стимулирования инновационной деятельности, используемые в Украине. Установлено, что существующие средства активизации инновационной деятельности в Украине являются недостаточными и требуют дальнейшего усовершенствования. Определены основные направления усовершенствования налогового стимулирования инновационной деятельности в Украине. В частности предложено введение инвестиционного налогового кредита, необлагаемого резерва по прибыли, определены механизмы их предоставления.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационная деятельность, налоговое стимулирование, инвестиционный налоговый кредит.

IMPROVING TAX INCENTIVES FOR INNOVATIVE ACTIVITY IN UKRAINE

JEL Classification: H21; O31

Y. Matishchak

The current condition of innovation activity in Ukraine is described and the problems of innovative development of Ukraine are defined and analyzed. The analysis of foreign experience in the use of tools designed to activate innovation is conducted, the most common ones are identified. The tax instruments designed to stimulate innovation in Ukraine are described. The current means of intensification of innovation activity in Ukraine are found to be insufficient and needing further improvement. The main areas of improving tax incentives for innovation activity in Ukraine are defined. In particular, the introduction of an investment tax credit, non-taxable allowance of profit is proposed and the mechanisms for their provision are identified.

Keywords: innovation development, innovation activity, tax incentives, investment tax credit.

Основною умовою досягнення довготривалих, позитивних темпів економічного зростання як окремих підприємств, так і економіки в цілому, є активна інноваційна діяльність.

Процеси інтеграції України у світовий економічний простір вимагають вирішення проблеми забезпечення інноваційного розвитку її економіки на основі формування принципово нових теоретико-методологічних підходів та обґрунтування практичних заходів щодо впровадження результатів наукових досліджень [1, с. 276].

Для того щоб ефективно використовувати наявний потенціал інноваційного розвитку економіки України, необхідно вдосконалити систему стимулювання й активізації інноваційної діяльності підприємств. На рівні держави заходи, спрямовані на розвиток інноваційної діяльності лежать в основі державної інноваційної політики, розробка якої є одним із найбільш важливих елементів державного регулювання економіки. Державна інноваційна політика використовує великий арсенал інструментів, серед яких можна виділити бюджетне фінансування, субсидії, дотації, субвенції, державні замовлення, податкові ставки, норми амортизації та ін. Результати наукових досліджень вказують на те, що перевага надається бюджетним інструментам стимулювання. Але з огляду на обмеженість фінансових ресурсів одним із найсуттєвіших засобів впливу на інноваційний клімат країни є інструменти і важелі податкової політики.

Проблемам стимулювання інноваційної діяльності присвячені дослідження низки відомих вітчизняних та іноземних вчених-економістів, зокрема: Ю. Бажала, який зробив помітний внесок у теорію і практику економічного управління інноваціями, формування концепції державної інноваційної політики; В. Гейця, якому відводиться значна роль у розробці стратегії інноваційно-інвестиційної модернізації економіки; Н. Краснокутської, Т. Мединської, які досліджували податкову політику стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні, М. Чумаченка, відомого завдяки вагомому внеску в розробку пропозицій щодо інноваційних перетворень в економіці та ін. Проте чимало питань щодо визначення шляхів податкового стимулювання інноваційної діяльності й досі залишаються невисвітленими і потребують теоретичного, методичного та практичного вирішення [2 – 6].

Метою даного дослідження є визначення можливих напрямів удосконалення податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні.

Згідно із Законом України "Про інноваційну діяльність", інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована

на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [7].

Основним результатом впливу інноваційної діяльності на базові галузі економіки передбачається вихід із кризової ситуації та підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Але розвиток інноваційних процесів неможливий без належного регулювання та фінансування, оскільки потребує залучення великої кількості кадрових, технологічних та сировинних ресурсів [8, с. 25]. Разом із тим провадження інноваційної діяльності пов'язане з високим комерційним ризиком, що робить її менш привабливою з економічної точки зору, ніж звичайну господарську діяльність. Унаслідок цього залучення в економіку інвесторів, які будуть готові інвестувати кошти в розвиток інновацій, можливе лише через створення для них сприятливих умов діяльності та зниження їх витрат, що частково компенсує вищу ризикованість інвестицій.

На сьогодні стан інноваційної діяльності в Україні більшістю експертів-науковців визначається як кризовий. Так, у 2012 році інноваційною діяльністю займалися 17,4 % від загальної кількості промислових підприємств, тоді як у країнах ЄС – у 4 – 6 разів більше. Основними проблемами інноваційного розвитку України є [9]:

- низькі темпи впровадження високих технологій;
- зношеність основних фондів;
- нерозвиненість інноваційної інфраструктури, недостатня кількість інноваційних підприємств;
- недостатня державна підтримка впровадження інновацій для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва;
- невизначеність пріоритетів розвитку базових галузей економіки та відсутність сприятливих умов для залучення інвестицій з метою забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва;
- незначна кількість вітчизняних виробників високотехнологічної продукції, що беруть участь у міжнародному обміні технологіями, у зв'язку з недосконалістю законодавства щодо трансферу технологій.

Податкові інструменти стимулювання інноваційної діяльності використовуються в більшості країн світу, на відміну від України. Більше того, переважна частина технологічно розвинених країн світу, проводячи політику скорочення податкових пільг, залишили пільги, спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності.

Результати аналізу зарубіжного досвіду використання податкових інструментів активізації інноваційної діяльності показали, що найбільш поширеними з них є:

інвестиційні знижки з податку на прибуток у розмірі, який відповідає певній процентній частці від вартості впровадженню інноваційного устаткування;

знижки з податку на прибуток у розмірі витрат на НДДКР; віднесення до поточних витрат сум витрат на окремі види устаткування, використовуваного в наукових дослідженнях;

створення за рахунок прибутку інноваційних фондів спеціального призначення, не оподатковуваних прибутком; оподаткування прибутку інноваційно-активних підприємств за зниженими ставками (для невеликих підприємств); "податкові канікули" протягом декількох років на прибуток, отриманий від реалізації інноваційних проектів [10, с. 363].

Масштаб використання податкових інструментів для стимулювання інноваційної діяльності в Україні значно обмежений. Так, на період з 1 січня 2013 року до 31 грудня 2022 року звільняється від оподаткування ввізним митом устаткування (обладнання) та комплектуючі вироби до нього. Також передбачено звільнення від оподаткування з 1 січня 2013 року до 31 грудня 2017 року та пільгові ставки оподаткування після цієї дати прибутку, отриманого від реалізації інвестиційних проектів суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проекти у пріоритетних галузях економіки [11].

Вітчизняними вченими пропонуються різні варіанти податкового стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності за допомогою податку на прибуток – від простого зниження ставок податку до застосування таких видів податкових пільг, як інноваційна податкова знижка або інвестиційний податковий кредит.

З метою активізації інноваційної діяльності, на думку автора, доцільно внести зміни у прийнятий Податковий кодекс і запровадити інвестиційний податковий кредит (ІПК), який був передбачений у проекті, однак в остаточній його редакції його проігнорували. За умов правильного застосування інвестиційного податкового кредиту вигоду отримує не тільки користувач пільги, але й держава. Цьому слугує переважно цільова спрямованість такої пільги на послаблення податкового тягаря та виконання певних вимог, наприклад приріст інвестицій, впровадження інноваційних технологій тощо. Окрім того, податковий кредит більшою мірою враховує майнове становище платника податків, ніж інші види пільг, за умови, що надаватиметься тим суб'єктам податкових відносин, які дійсно потребують підтримки [12, с. 78].

Сутність податкового кредиту полягає в зменшенні податкових зобов'язань платника податку на прибуток на частину витрат, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, або на певний їх розмір, що дозволяє підприємству зменшити витрати та, як наслідок, збільшити прибуток.

Розмір ставки ІПК не повинен перевищувати 50 % розміру нарахованого податку на прибуток. Такий баланс є оптимальним з точки зору збереження стимуляційного ефекту та захисту від значних втрат бюджету [13].

Загальним принципом надання підприємствам України податкових кредитів на інвестиційні цілі є узгодження величини зазначеної податкової пільги з масштабами прояву новаторської активності та глибиною, революційністю запроваджуваних суб'єктами господарювання прогресивних нововведень. Це передбачає, у свою чергу, застосування диференційованого підходу з боку держави до організацій, які впроваджують інновації. Доцільно було б закріпити потенційні об'єкти впливу такої податкової пільги безпосередньо в законодавстві країни, що дасть можливість, по-перше, автоматично з огляду на дію відповідної законодавчої норми підприємствам, які впроваджують прогресивні інновації, ставати об'єктами впливу зазначеної подат-

кової пільги незалежно від волі органів влади. По-друге, на відміну від практики індивідуального підходу до надання податкових кредитів забезпечувати інноваційно активним підприємствам комплексний підхід до вирішення цього завдання (коли податкова пільга застосовується не до тих чи інших конкретних суб'єктів господарювання, інтереси яких часто можуть лобюватись, а щодо підприємств, які відповідають чітко встановленим для цього законодавством вимогам) [5].

Крім того, в процесі прийняття рішення щодо впровадження інвестиційного податкового кредиту, слід пам'ятати про те, що на сучасному етапі в інноваційних проектах беруть участь не тільки промислові підприємства, але й науково-дослідні інститути, банківські установи, страхові компанії тощо. Не підлягає сумніву, що податкова пільга повинна стосуватися лише тих підприємств, які займаються впровадженням і комерціалізацією інновацій, оскільки без останніх немає сенсу такого стимулювання взагалі.

Також у процесі надання податкових пільг слід брати до уваги етап інноваційного процесу. Адже від моменту зародження інноваційної ідеї до реалізації нової продукції, що становить так званий "інноваційний лаг", підприємство здійснює лише витрати, не отримуючи доходів. Саме в період часу від початку науково-дослідницьких робіт до моменту повернення інвестицій, держава повинна провадити максимум податкових стимулів для підприємницького сектору та його залучення до інноваційної діяльності. У такому випадку дана податкова пільга дасть змогу зменшити тягар витрат суб'єкта на важливих етапах інноваційного проекту та мотивувати його до подальшої участі в інноваційній діяльності. Найбільш простим та прозорим способом встановлення терміну ІПК, на думку автора, є надання кредиту на термін окупності інноваційного проекту, але не більше 5 років.

Досвід зарубіжних країн свідчить про тривале й поширене застосування такої податкової пільги, як створення неоподаткованого резерву, наприклад у країнах Західної Європи [14]. На думку деяких економістів, саме можливість формування неоподаткованих фінансових резервів дозволяє корпораціям в умовах високих ставок оподаткування прибутку підтримувати свою високу конкурентоспроможність на світових ринках.

Механізм цього інструменту податкової політики передбачає звільнення від оподаткування частини прибутку компанії шляхом її зарахування до неоподаткованих резервних фондів з метою фінансування в майбутньому визначеного кола потреб. Такий інструмент набув активного застосування в Німеччині. Розмір резерву може складати до 20 % прибутку, отриманого протягом року. Один з основних напрямів застосування цієї пільги – створення резерву для здійснення інвестицій.

Застосування такого інструменту в українській практиці дало б змогу стимулювати підприємства до реінвестування прибутку з одночасним забезпеченням потреб у розширеному відтворенні. При цьому, на відміну від інших інвестиційних податкових пільг, механізм резерву здатен забезпечити пряму мотивацію до інвестування.

Ще одна перевага інструменту – це створення опосередкованої зацікавленості підприємств, оскільки на етапі формування резерву збільшується оборотний капітал, що сприяє приросту масштабів діяльності, а також прискорює темпи нагромадження фінансових ресурсів для інвестицій.

Отже, в умовах ринкової економіки забезпечувати належну фінансову підтримку інноваційної діяльності слід не стільки шляхом прямого фінансування з бюджету, скільки за рахунок опосередкованих важелів впливу на суб'єктів господарювання, зокрема податкових. Таким чином, до найбільш прийнятних для застосування в Україні інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств можна зарахувати інвестиційний податковий

кредит. Такий засіб державної підтримки дозволяє більшою мірою стимулювати інвестиції у виробництво, сприяти розвитку інноваційної діяльності підприємств. Не менш важливим є створення неоподаткованого резерву, який є менш відомою формою податкової пільги порівняно з іншими, що можуть застосовуватися в системі прибуткового оподаткування юридичних осіб, але також дасть можливість активізувати інноваційну діяльність.

Запропоновані інструменти податкового стимулювання інноваційної діяльності могли б активізувати її в Україні, створити сприятливий інвестиційний клімат, що стане серйозним здобутком державного регулювання інвестиційно-інноваційних процесів.

Подальші дослідження напрямів удосконалення податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні будуть спрямовані на оцінювання ефективності наданих підприємствам податкових пільг.

Література: 1. Степаненко О. П. Тенденції інноваційного розвитку банківської системи України / О. П. Степаненко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6 (132). – С. 275–282. 2. Бажал Ю. М. Інвестиційні ресурси та пріоритетні напрями інноваційного розвитку / Ю. М. Бажал, І. В. Одолюк // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – С. 684–694. 3. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2-х ч. Ч. 1 / за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 389 с. 4. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : навч. посіб. / Н. В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 504 с. 5. Мединська Т. В. Удосконалення податкової політики стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні / Т. В. Мединська // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. – № 1 (10). – С. 117–120. 6. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи / М. Г. Чумаченко, С. С. Аптекар, М. Г. Білопольський та ін. – Донецьк : Юго-Восток, 2003. – 292 с. 7. Про інноваційну діяльність : Закон України за останньою редакцією від 02.10.2011 р. № 3715-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>. – Назва з екрану. 8. Фарат О. В. Вплив інноваційно-інвестиційних процесів на розвиток пріоритетних галузей України / О. Фарат // Економіка розвитку. – 2014. – № 1 (69). – С. 22–26. 9. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.02.2011 р. № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=389-2011-%EF>. – Назва з екрану. 10. Марченко О. І. Інвестиційний податковий кредит як стимул до нарощування випуску інноваційної продукції в Україні / О. І. Марченко, Г. С. Мельничук // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1 (63). – С. 362–366. 11. Податковий кодекс України за останньою редакцією від 02.03.2014 р. № 2755-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрану. 12. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України : монографія / за заг. ред. Л. Л. Тарангул. – К. : Фенікс, 2012. – 532 с. 13. Система податкових пільг в Україні в контексті європейського досвіду / [А. М. Соколовська, Т. І. Єфименко, І. О. Луніна та ін.]. – К. : НДФІ, 2006. – 320 с. 14. Молдован О. О. Щодо доцільності запровадження податкових механізмів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс] / О. О. Молдован, Н. С. Медведькова. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1315/>. – Назва з екрану.

References: 1. Stepanenko O. P. Tendentsii innovatsiinoho rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy [Ukraine's Banking System Innovative Development Trends] / O. P. Stepanenko // Aktualni problemy ekonomiky. – 2012. – No. 6 (132). – P. 275–282. 2. Bazhal Yu. M. In-

vestytsiini resursy ta priorytetni napriamy innovatsiinoho rozvytku / Yu. M. Bazhal, I. V. Odolyuk // V kn. : Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka doвшtrokovoho rozvytku / za red. akad. NAN Ukrayiny V. M. Heitsia. – K. : In-t ekon. prohnouz., Feniks, 2003. – P. 684–694. 3. Priorytety natsionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti hlobalizatsiinykh vyklykiv : monohrafiia : u 2-Kh ch. Ch. 1 [Priorities of the National Economic Development in Terms of Globalization Challenges : monograph in 2 parts. Part.1] / za red. V. M. Heitsia, A. A. Mazaraki. – K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2008. – 389 p. 4. Krasnokutska N. V. Innovatsiinyi menedzhment : navch. posib. / N. V. Krasnokutska. – K. : KNEU, 2003. – 504 p. 5. Medynska T. V. Udoskonalennia podatkovoi polityky stymulivannia innovatsiino-investytsiinoi diialnosti v Ukraini / T. V. Medynska // Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU. – 2011. – No. 1 (10). – P. 117–120. 6. Investytsiina polityka v Ukraini: dosvid, problemy, perspektyvy / M. H. Chumachenko, S. S. Aptekar, M. H. Bilopolskyi et al. – Donetsk : Yuho-Vostok, 2003. – 292 p. 7. Pro innovatsiinu diialnist : Zakon Ukrainy za ostannoju redaktsiieiu vid 02.10.2011 r. No. 3715-17 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>. – Title from the screen. 8. Farat O. V. Vplyv innovatsiino-investytsiinykh protsesiv na rozvytok priorytetnykh haluzei Ukrainy [Impact of Innovation and Investment Processes on Ukraine's Priority Industries Development] / O. Farat // Ekonomika rozvytku. – 2014. – No. 1 (69). – P. 22–26. 9. Pro zatverdzhennia Prohramy rozvytku investytsiinoi ta innovatsiinoi diialnosti v Ukraini : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.02.2011 r. No. 389 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=389-2011-%EF>. – Title from the screen. 10. Marchenko O. I. Investytsiinyi podatkovyi kredyt yak stymul do naroshchuvannia vypusku innovatsiinoi produktsii v Ukraini / O. I. Marchenko, H. S. Melnychuk // Visnyk ZhDTU. – 2013. – No. 1 (63). – P. 362–366. 11. Podatkovyi kodeks Ukrainy za ostannoju redaktsiieiu vid 02.03.2014 r. No. 2755-17 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Title from the screen. 12. Biudzhetna pidtrymka ta podatkovye stymulivannia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy : monohrafiia [Budget Support and Tax Incentives of the National Economy of Ukraine : monograph] / za zah. red. L. L. Taranhul. – K. : Feniks, 2012. – 532 p. 13. Systema podatkovykh pilh v Ukraini v konteksti yevropeiskoho dosvidu / [A. M. Sokolovska, T. I. Yefymenko, I. O. Lunina et al.]. – K. : NDFI, 2006. – 320 p. 14. Moldovan O. O. Shchodo dotsilnosti zaprovadzhennia podatkovykh mekhanizmiv stymulivannia innovatsiino-investytsiinoho rozvytku v Ukraini : Analitichna zapyska [Electronic resource] / O. O. Moldovan, N. S. Medvedkova. – Access mode : <http://www.niss.gov.ua/articles/1315/>. – Title from the screen.

Інформація про автора

Матишак Юлія Іванівна – здобувач кафедри фінансів Одеського національного економічного університету (65082, Україна, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, e-mail: self-confidence@ukr.net).

Інформация об авторе

Матишак Юлия Ивановна – соискатель кафедры финансов Одесского национального экономического университета (65082, Украина, г. Одесса, ул. Преображенская, 8, e-mail: self-confidence@ukr.net).

Information about the author

Y. Matishchak – postgraduate student of the Department of Finance of Odesa National Economic University (8 Preobrazhenska St, 65082, Odesa, Ukraine, e-mail: self-confidence@ukr.net).

Рецензент
докт. екон. наук,
проф. Іванов Ю. Б.

Стаття надійшла до ред.
10.06.2014 р.